פני צבר והסתיר את עברו ומוצאו הגלותי

בן-אמוץ?

לעמוד מנגד, אבל את זה אני אומר היום, מקצה סולם־הערכים הפרטי שלי, שאותו רכשתי לא שם, אלא פה, אבל אני לא יודע אם המדים השחורים והיפים, והגערות הצעירות שהסתכלו בהערצה על לובשי ה־מדים האלה, או כל מיני שטויות מסוג זה, לא היו משפיעים עלי.

אם אני הייתי מסוגל באותו גיל, בארץ, להצטרף למפלגה בגלל צמה ארוכה של ילדה שהיתה באה לצריף שלה. אז מי יודע מה היה קורה לי בגרמניה?

אמרת קודם שהמאמר ההוא שלך על כפר־קאסם היה למעשה התחלתו של תהליך חזרתך אל העבר שלך.

לא, אבל זה היה באותה תקופה. זה היה נסיון למצוא קהים מקבילים בין טענותיהם של גרמנים, לבין טענותיהם של ישראלים. כשהגרמנים טענו שהם לא ידעו על השואה, כל אחד התייחס לזה באי־אימון. ובאותו זמן עצמו היו אנשים בארץ שטענו — וזו היתה גם אמת, אולי — שלא ידעו על כפר־קאסם.

אני ניסיתי לנתח מצב שבו מתרחשת זוועה במקום מסויים, והאינפורמציה הזאת לא מגיעה לחושבים, מפני שאסור היה לכתוב עליה, והדבר הזה מעמיד את האדם באותו מצב כמו הגרמני שאמר „לא ידעתי."

הדור השלישי הוא מצויין

אתה אחד המומחים הגדולים בארץ לצברים. אמרת בצדק ש־אתה, שמפני שלא היית בעצם שייך ועמדת מן הצד, היית מסוגל לראות יותר ממי שהיה בפנים, בתוך המחנה. כיום, כשאתה כן 44 ויום אחד, איך היית מעריך את ילידי־הארץ בני דורנו?

אני לא נוטה להיכנס להכללות, כי כל הכללה לא תהיה מדוייקת. בחדאי שאני לא רוצה לעסוק בהגדרות. כתבתי שנים רבות מאוד על ילידי־הארץ, על אספקטים שונים של תושבי־הארץ וילידי־הארץ, ואני חושב שצריכה להתקבל איזו תמונה מסר־הכל של הדברים שכתבתי. זה לא יהיה הוגן לנסות להגדיר בהגדרה יבשה דור שלם של כל מיני אנשים.

הנורא הוא שאנחנו, סוף־סוף, עם ככל העמים. זה מה שרצינו להיות במשך שנים רבות, ואת זה השגנו, לצערי הרב.

למה לצערך?

זאת אומרת שיש לנו מגוולים, אנשים רעים ואנשים טובים, אנשים בלי שאר־רוח משקים.

דן בן־אמוץ כעת: בשעת כתיבת ספרו „לזכור ולשכוח"

ואנשים שחולמים מהטוב ביותר עד הגרוע ביותר. מבחינה זאת אנחנו עם ככל העמים.

הנה, לעומת כל הדברים השחורים שאנחנו יכולים לראות, כפי שהם משתקפים בעי־תונות היומית והשבועית, מופיע לך פתאום גם דבר ששמו שיח לוחמים, שהוא לדעתי התעודה המזעזעת המאלפת ביותר שקראתי על ילידי־הארץ. נדמה לי שאין שום עם שיכול היה להקים דור של חיילים כאלה.

מאיזו בחינה, חיילים כאלה?

חיילים מתלבטים וישרים עם עצמם. הספר, כמובן, לא משקף את החתך של כל החיילים. זו קהילה ספציפית מאוד של בני־אבל זו קרן־אור מעודדת מאוד, ואין ספק שבני הקיבוצים הם גורם בעל השפעה מכריעה בצבא. לכן זה כל־כך מעו־דד.

מישהו אמר על שיח לוחמים שכמו בתו־רשה, הדור השלישי, בדרך כלל, דומה לדור הראשון. ואני חושב שהדור השני של ילידי־הארץ היה באמת שונה מהדור הרא־שון. גם זה תהליך טבעי, מפני שרצו לגדל אכן עם „בריא", במרכאות, אנשים חסרי תסביכים שאין להם שום בעיות. ניסו עד כמה שאפשר להתרחק ממה שנקרא יהודי „גלותי," שוב במרכאות, והדור השני של הצברים הגשימו את המאחזים הלאומיים ה־אלה.

והנה, בדור השלישי, צצו לנו שוב, במה־דורה מודרנית לחלוטין, המתחבטים והנבו־כים, הגנסינים והברנרים, וזה יוצא מן הכלל. זה דבר חשוב מאוד. זה מעודד אותי.

מפני שבשיח לוחמים יש אין־סוף של סימני שאלה. ונדמה לי שזה הדבר הטוב ביותר שיכול היה לקרות. דור שמאמין רק בסימני קריאה, שלא שואל שאלות, הוא דור מסוכן. ברגע שאתה מציב סימן־שאלה ליד סימן־הקריאה, אתה לפחות נעצר וחו־שב: האם צריכים באמת להרוג? האם אין דרך אחרת? אולי יש דרך אחרת?

אני חושב שהתהליך של הצבת השאלה חשובה יותר כמעט מקביעת התשובה, בז־כות המבוכה, בזכות הספקות.

אני רואה, דן, שהתהליך של עשיית השלום עם העבר שלך, אחרי התהליך של התכוללות ב־קרב הצברים, הוא גם תוצאה של נכונות להציב סימני־שאלה לגבי הצברים עצמם. כלומר: פעם כל מה שהיה צברי היה טוב, והיום מוכנים להטיל בזה ספק.

נכון. בדיוק כמו שפעם כל מה שהיה זקן היה רע, כל מה שהיה קשור לגולה, לשם, היה רע. אני חושב שהגיע הזמן לבדוק את הדברים לגופם. כינוי־הגנאי הזה, „גלותי" מקובל מאוד. אני חושב שהגיע הזמן לשאול אם באמת על מה שהיה קשור לגולה היה רע.

הרומאן הזה הוא גם סימן־דרך בדרכך שלך. כמה זמן לא כתבת ספרות?

ב־1950 פירסמתי ספר של סיפורים קצרים, ארבעה וארבעה. מאז פירסמתי רק שני סי־פורים, וגם זה רק בזמן האחרון, בשנתיים האחרונות.

אני לא „מתבזבז"

אם כן, מה המריץ אותך לחזור לספרות?

שום דבר. זה תהליך טבעי. לא החלטתי עכשיו לחזור לספרות. היה לי מה לומר, וניסיתי לומר את זה בצורה של רומאן. אני לא מחייחס בזילזול לסאטירה ולהומור, שבהם עסקתי הרבה שנים.

אתה יודע, כוודאי, שיש דיעה כצבור שאתה מתבזבז.

אני לא יודע. אבל ספר לי על זה. מה פירושו של „מתבזבז"?

פירושו שאתה לא עושה את המכסימום שאתה יכול לעשות. למשל, בסיפרות.

מי שטוען ככה יוצא מתוך ההנחה שה־סיפרות היא יותר חשובה מכל דרך־כתיבה אחרת. ואני לא מסכים.

אני מוכן להסכים לדבר אחד, שלגבי אדם העוסק בכתיבה — ואני לא משתמש בכתנה במילה סופר, מפני שאני חושב שזהו תואר שהחברה או ההיסטוריה צריכים להע־ניק לאדם שמלאכתו כתיבה — לגבי אדם העוסק בכתיבה, העיתונות היא אסון.

כתבתי מדור שבועי במשך קרוב לעשר שנים, ואני חושב שלולא הייתי כותב מדור שבועי, יכול מאוד להיות שהיה נכתב במשך הזמן הזה ספר. החוויות שהצטברו בי נפרטו למדורים שבועיים. לזה אני מוכן להסכים.

אבל זוהי דילמה קבועה של אדם העוסק בכתיבה. להביע את דעתו באופן שוטף ומיידי על מה שמתרחש סביבו, ולקוות לתוצאות מיידיות, או לכתוב ספר מטחוח־ראייה מרוחק יותר, ולהתאזר בסבלנות ול־קוות שיום אחד זה ישפיע בדרך כלשהי בצורה בלתי־אמצעית על אנשים?

בבן־שמן: דן (מימין) למחרת בואו ארצה